

KOLAPSY VO SVETE

Na príklade niekoľkých starovekých a stredovekých spoločností a civilizácií budem ilustrovať, ako sa v nich kolaps odohral, ako ich zasiahol a aké boli jeho príčiny. Každá z opisovaných spoločností prešla zložitým historickým vývojom a identifikovať príčiny jej kolapsu je pomerne náročná úloha.

Uvedomujem si, že nemusí byť objektívne porovnávať spoločnosti a kultúry vzdialené tisícky kilometrov a tisícky rokov. Každá spoločnosť sa vyvíjala v rôznom prostredí a skolabovala za špecifických podmienok, existuje však súbor znakov, ktoré sú pri zánikoch podobné, aj keď sa nemusia vyskytovať všetky spoločne.

Koniec staviteľov pyramíd

V priebehu 6. tisícročia pred Kr. došlo k náhlemu zhoršeniu klímy v oblasti egyptskej Západnej púšte, ktoré spôsobilo, že pôvodní chovatelia dobytky, obývajúci vysychajúcu Saharu, sa stiahli smerom na juh a na východ a začali sa usadzovať v údolí rieky Níl.¹ Tento proces migrácie sa stal impulzom pre vznik jedného z prvých starovekých štátov. Civilizácia, ktorá vznikla v údolí Nílu, trvala v rôznych podobách a pod vládou rôznych dynastií od začiatku 3. tisícročia pred Kr. až po porážku kráľovnej Kleopatry Rimanmi na konci 1. storočia pred Kr. Staroegyptská civilizácia tak bola jednou z najtrvácnejších na svete. Neexistovala však bez prerušenia a veľkých zmien po celé toto dlhé obdobie. Naopak, krajina na Níle prešla počas svojich extrémne dlhých

Symbolom starovekého Egypta sú pyramídy v Gíze.

dejín rôznymi obdobiami vzostupov a pádov, a dokonca viacerými kolapsmi.²

V nasledujúcich statiach sa budem venovať najmä obdobiu Starej ríše a jej kolapsu. Skúsím zodpovedať otázku, či za pád ríše mohli stavby obrovských realitných projektov, alebo rozsiahla byrokracia a klimatické zmeny.

Po usadení nomádskeho obyvateľstva v údolí Nílu existovalo v Egypte viaceré praveké kultúry, ktorých základom obživy bolo poľnohospodárstvo a ťažba medi. Už v tomto období hrali dôležitú úlohu elity, ktoré sú archeologicky rozpoznateľné bohatou výbavou hrobov a prítomnosťou luxusných predmetov často cudzieho pôvodu v nich. Okolo roku 3000 pred Kr. sa Egypt prvý raz zjednotil pod jediným vládcom – Menim. Podľa legendy mu odovzdal trón samotný boh Hor. Z počiatkov krajiny na Níle poznáme mená viacerých panovníkov, ako sú napríklad Narmer alebo Hor-Aha. Nevieme však s určitosťou povedať, či sú, alebo nie sú totožní s Menim, alebo ide o odlišných vládarov. Niekedy sa za prvého panovníka považuje i Narmer.

Už za vlády prvej dynastie možno sledovať výraznú stratifikáciu egyptskej spoločnosti. Panovník sa stáva absolútnym vládcom,

ktorý je „potomkom bohov.“ Vzniká pomerne početná vládnuca elita (supertrieda), ktorá je sprostredkovateľkou medzi panovníkom a ľudom.³

Stará ríša, obdobie staviteľov pyramíd, zahrnuje časový úsek od polovice 26. do polovice 22. storočia (okolo 2686–2125) pred Kr.⁴ a spravidla sa delí na štyri dynastie (3.–6.). Ide o jednu z vrcholných fáz egyptskej civilizácie. V 22. storočí pred Kr. s veľkou pravdepodobnosťou skolabovala.

Po väčšinu obdobia Starej ríše prežíval Egypt obdobie hospodárskej prosperity a relatívnej politickej stability, ktoré nadväzovalo na archaickú dobu. Vyvinul sa centrálné organizovaný štát ovládaný panovníkom, ktorý bol podľa vtedajších predstáv obdarený nadprirodzenými vlastnosťami. Ríšu riadila skúsená vrstva hodnostárov, aspoň čiastočne vyberaná podľa schopností. Egypt sa vnútri svojich prirodzených hraníc tešil skoro úplnej sebestačnosti a bezpečiu. Rozvoj náboženskej ideológie sa odrazil v závažných úspechoch v umení a v architektúre.

Na čele štátu stál faraón. Pre Egyptanov bol ich panovník zárukou nepretržitého a usporiadaného behu sveta – pravidelného striedania ročných období, každoročných záplav, predvídateľného pohybu nebeských telies – ale takisto ochranou pred nebezpečnými prírodnými silami a nepriateľmi za hranicami Egypta. Pre blaho každého Egyptána bolo dôležité, aby kráľ náležite plnil svoje povinnosti. Domáca opozícia bola minimálna a podpora systému spontánna a všeobecne rozšírená. Je až „podozrivé“, že vo vtedajšom Egypte neexistovali do-nucovacie štátne inštitúcie (napríklad polícia).^{**}

Za vlády 3. a 4. dynastie neohrozoval žiadny zjavný vonkajší nepriateľ nadvládu Egypta nad severovýchodom Afriky a bezprostredne susediacimi oblasťami západnej Ázie, naopak, samotní Egyptania organizovali vojenské výpravy do Núbie, ktorých cieľom bolo získanie nových ekonomických zdrojov. Napríklad na tzv. Palermskej doske sa uvádza, že z jednej výpravy do Núbie získali Egyptania vojnovú korisť v počte 7 000 zajatcov a 200 000 kusov dobytky.⁵

* Pre staroveký Egypt existujú viaceré chronológie, v texte sa pridržam tej, ktorú použil I. Shaw.

** Monopol na násilie si však vládnuca vrstva zachovala. Zároveň išlo o spoločnosť, kde absentovali peniaze, napriek tomu zvládla prerozdelenie zdrojov, čo uľahčilo riadenie ríše.

Stará ríša s územím siahajúcim približne od prvého nílkeho kataraktu až po Stredozemné more potrebovala na efektívne riadenie vrstvu úradníkov. Táto pomerne vzdelaná vrstva obyvateľstva sa spolu so štátnou ideológiou, na ktorej čele bol boh – faraón, stala nástrojom, ktorým elity ovládali štát. Panovník spolu s elitami sa začali výraznejšie vymedzovať zo spoločnosti. Faraón udeľoval vláducej vrstve rôzne privilégia. Okrem vzácných komodít a na vtedajšie pomery luxusnejšieho životného štýlu sa vládnuca dynastia začala vymedzovať voči ostatnému obyvateľstvu prostredníctvom monumentálnych stavieb – architektúr moci. Najznámejším reprezentantom takýchto stavieb sú pyramídy. Prvú z nich (tzv. Stupňovitú pyramídu) postavili v 27. storočí pred Kr. v Sakkáre pre panovníka 3. dynastie Džósera. Najznámejšie sú pyramídy 4. dynastie i so sfinjou v Gíze.

Veľkú pyramídu v Gíze stavali tisícky robotníkov. Predpokladá sa, že na stavbe pracovalo 20 000 ľudí, rovnaké množstvo tvoril podporný tím. Platení boli v naturáliách. Vo vtedajšom Egypte žil asi milión obyvateľov.⁶ Organizácia takého veľkého percenta obyvateľstva pri stavbe náročných stavebných projektov dokazuje význačné postavenie faraóna v staroegyptskej spoločnosti.

Obyvateľstvo starovekého Egypta vytvorilo komplexnú spoločnosť, ktorá bola rovnako hierarchicky usporiadaná ako jej najväčšie stavby. Aby mohla komplexná spoločnosť starého Egypta fungovať, musela existovať istá reciprocita. Panovník a elity by totiž neboli vládli, ak by neboli zaisťovali blahobyť svojho ľudu.⁷

Na ceste ku kolapsu

Podľa významného českého egyptológa Miroslava Bárta existujú viaceré hypotézy, prečo skolabovala Stará ríša:⁸

- náhly vnútorný prevrat alebo revolúcia;
- dlhodobá pôsobiaca vnútorná kríza štátu;
- vonkajšia invázia;
- zhoršujúce sa klimatické podmienky a nízka hladina nílskych záplav;
- neskolabovala, ide iba o ilúziu spôsobenú stavom pramennej bázy.

Zaujímavá je skutočnosť, že až do konca 6. dynastie Egyptáňa nepredpokladali zánik svojej ríše. Minimálne nemáme žiadne oficiálne zdroje, ktoré by nás o tom informovali.⁹

Egyptskí faraóni postupne strácali moc v prospech elít zo svojho okolia. Nárastom potrieb štátu vzrastala potreba efektívneho riadenia a aj preto sa rozratal byrokratický aparát, a tým aj moc panovníka nad krajinou. Na začiatku boli úradníci voči panovníkovi lojalni, ale postupne si uzurpovali čoraz väčšiu moc. Nevýhodou pri tomto procese bola aj veľká centralizácia. Lokálne správy území, vychádzajúce ešte z kmeňových tradícií, nahradili centralizovanejšie úrady.¹⁰ Prekročením istého bodu stratila byrokracia svoju efektivitu – ekonómovia v takomto prípade s obľubou používajú pojem „neekonomická“ veľkosť.

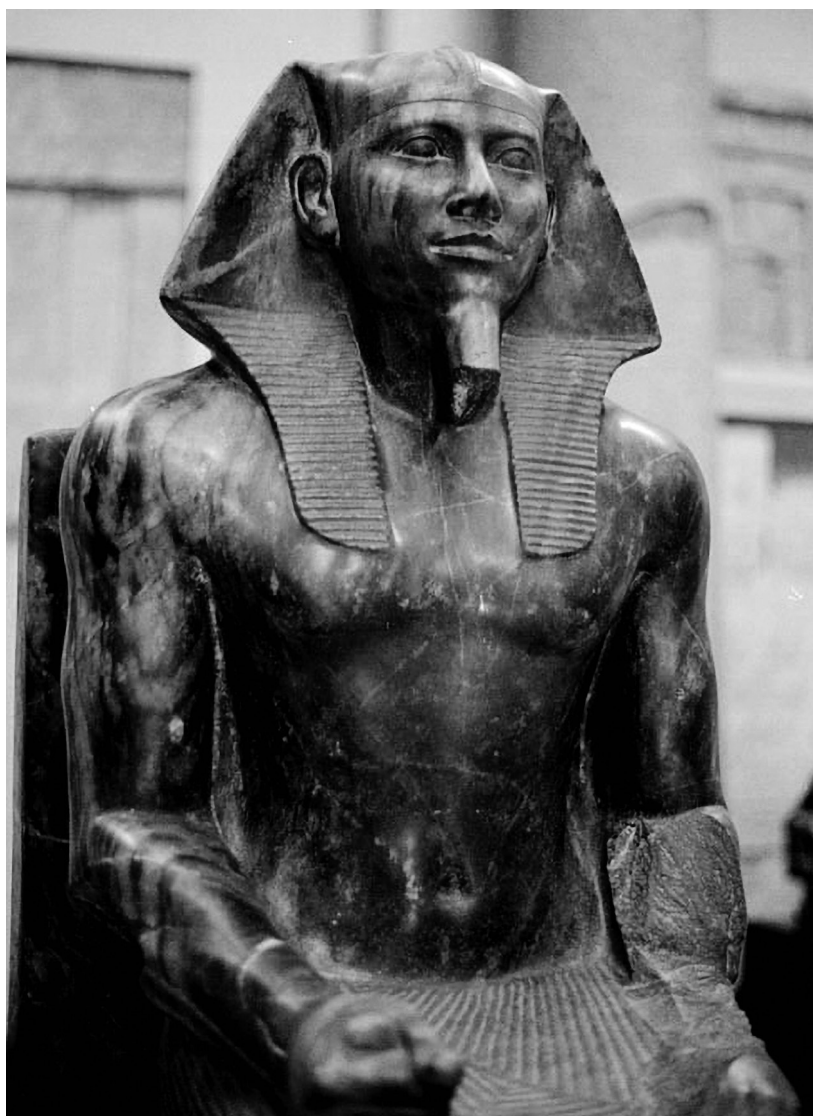
Vysoko postavení úradníci dokázali presadzovať do funkcií svojich príbuzných. Ako napísal Miroslav Bárta: „*Egyptský štát si rozparcelovali mocné rodiny ovládajúce rôzne časti krajiny.*“¹¹ Jednotlivé regióny patrili mocným „oligarchom“. Typickým príkladom takýchto „šedých“ a mocných eminencií je vezír Ptahšepes, ktorého hrobku skúmali československí egyptológovia v Abusíre. Začínal ako faraónov kaderník a skončil ako vezír a jeden z najmocnejších mužov krajiny na Níle.

Úradníkov podieľajúcich sa na správe štátu odmeňovali viacerými spôsobmi, ale najvýznamnejší bol *ex officio* – pridelenie štátnej pôdy, väčšinou statkov, ktoré obhospodarovali roľníci. Po celé funkčné obdobie dostával užívateľ prebytky zo statkov, ktoré boli viac-menej sebestačné. Vnútorný obchod nebol v Egypte veľmi rozvinutý.

Niektorí faraóni sa pokúšali tento stav zmeniť, no nemali na to potrebné prostriedky. Navyše väčšinou len modifikovali nefunkčný systém a často urobili len výmenu úradníkov bez štrukturálnych zmien.

Ďalším faktorom, ktorý mohol prispieť k úpadku Egypta na konci 6. dynastie, boli zvyšujúce sa štátne výdavky. Tieto by sami osebe neboli problémom, ak by išlo o investície, ktoré prinášali zisk. Na udržanie statusu božskej bytosti potreboval faraón obrovské množstvo kňazov, ktorí slúžili v jeho zádušných chrámoch. Netreba zabúdať ani na veľkosť staroegyptského panteónu, ktorý mal obrovský počet bohov a sviatkov. Dalo by sa teda povedať, že udržiavanie náboženstva v Starej ríši v Egypte bolo príliš veľkou a nie úplne rentabilnou investíciou.

K statusu faraónov patrili aj veľké realitné projekty. Javy, ktoré boli tesne zviazané s konceptom pyramídových komplexov, s ich stav-

Egyptskí faraóni Starú ríšu nezachránili (foto: Jon Bodsworth/ wikipedia.org).

bou, existenciou i zánikom, sa dnes zdajú byť určujúce pre poznanie faktorov, ktoré nakoniec spôsobili zánik staroegyptského štátu. Aj keď Stará ríša v Egypte neskolabovala hneď, ako sa postavili veľké pyramídy v Gíze, dajú sa použiť ako príklad obrovského nasadenia ľudských a materiálnych rezerv. Cheopsova alebo Chufuova pyramída je ihlan so štvorcovou základňou, ktorej strany majú dĺžku približne 231 m. Výška stavby je 146,5 m. Odhadom pracovalo na stavbe 20 000 mužov a rovnaký počet bol potrebný v zázemí, napríklad pri príprave a preprave materiálu. Konštrukcia pyramídy trvala asi 20 rokov. Dá sa predpokladať, že ľudia pracujúci na stavbe Cheopsovej pyramídy vydali denne 30 000 000 kcal, to je 7 500 000 000 kcal ročne pri zohľadnení nevyhnutných dní odpočinku. Na takúto spotrebu je nevyhnutná úroda z plochy asi 68 km². A to sú len počítačné náklady, musíme prirátat' stavbu zádušných chrámov a ďalších objektov.¹²

Veľké stavebné projekty boli dôvodom výprav Egyptánov do zahraničia. Tieto expedície organizoval štát – až do obdobia 6. dynastie de facto neexistoval iný subjekt v zahraničnom obchode. Mená faraónov sa našli v medených baniach na Sinajskom polostrove a v kameňolomoch v núbijskej Západnej púšti. Existujú i doklady kontaktov s fenickým Byblom. Z obdobia 5. dynastie sa navyše spomínajú výpravy do krajiny Punt.¹³

Základom egyptského hospodárstva nebolo otrokárstvo, ale ak aj pripustíme, že väčšina stavebných prác sa uskutočnila v čase, keď pravidelné záplavy znemožňovali prácu na poli, stále muselo byť veľké percento pracovnej sily odvedenej z poľnohospodárstva. Tým vznikol značný tlak na existujúce zdroje, ktorý stimuloval úsilie o zvýšenie poľnohospodárskej výroby, skvalitnenie riadenia a vybudovanie účinného systému výberu daní.

Problémom nemusela byť ani tak stavba pyramíd, ktorých objemy na konci vlády 4. dynastie začali klesať, ale zväčšovanie zádušných chrámov. Posmrtný kult panovníkov mala na starosti početná skupina kňazov, čiže opäť išlo o náklady, ktoré sa v reálnom svete nevyplatili. Kňazi si nechávali aj početné obetiny z chrámov. Možno faraóni vďaka veľkým stavbám a množstvu modliacich sa kňazov žili lepšie na „druhom svete“, ale v tom „pozemskom“ egyptskom sa táto investícia neoplatila.

Nárast počtu obyvateľov mohol tiež spôsobiť tlak na zdroje, čo sa mohlo prejaviť aj v náraste počtu hrobiek v závere obdobia Starej ríše.

Zmenil sa aj charakter pohrebísk. V záverečnej fáze existencie Starej ríše a v nasledujúcom prvom prechodnom období sa stavali podstatne väčšie nekralóvské hrobky s bohatšou pohrebnou výbavou. Rovnako predmety, ktoré sa predtým nachádzali len v hrobkách elít, boli vkladané aj do ďalších hrobov. Tento jav by mohol byť dôkazom toho, že na konci obdobia Starej ríše prebiehali v egyptskej spoločnosti štrukturálne zmeny.¹⁴

Klimatická zmena?

Klíma do dejín Egypta už raz výrazne zasiahla. Pred vznikom Starej ríše nebola najväčšia púšť sveta Sahara suchým miestom. Existovali tu stále aj sezónne jazerá. Rozsiahly priestor savany poskytoval obživu početným skupinám (semi?)nomádov. Klimatické zmeny vyvolali odchod pastierov dobytka južným a východným smerom. Veľké skupiny ľudí sa pravdepodobne usádzali v povodí rieky Níl a ich prítomnosť mohla zvýšiť zaľudnenie krajiny. Práve väčšie množstvo populácie azda viedlo k potrebe organizácie, ktorá bola takým dôležitým elementom pri vzniku egyptského štátu.¹⁵

Klimatická zmena na konci obdobia Starej ríše mohla mať vplyv na životodarné záplavy Nílu. Egypťanov nezaujímali dažde, ale nílske záplavy, preto ich aj starostlivo zaznamenávali. Nebude asi náhoda, že stavby najväčších štátnych projektov sa uskutočňovali práve v období najväčších záplav, no ku koncu Starej ríše nastali najväčšie suchá.¹⁶ Karl Butzer vo viacerých prácach tvrdí, že ku kolapsu Starej ríše mohli prispieť aj zmeny v režime rieky Níl.¹⁷

Na konci vlády 5. a v priebehu panovania 6. dynastie evidujeme v rozsiahlych oblastiach Blízkeho východu zmeny klímy, ktoré sa vyznačovali znížením úhrnu zrážok. Tieto zmeny zasiahli aj staroveký Egypt, sú doložené v písomných záznamoch, ale aj analýza hmyzu zastúpeného v kultúrnych vrstvách a v sedimentoch na archeologických lokalitách dokazuje nárast suchomilných druhov.¹⁸ Klimatológovia považujú obdobie konca existencie Starej ríše všeobecne za suché, prípadne uvažujú, že Egypt zasiahli obrovské suchá.¹⁹ Proti klimatickému determinizmu konca Starej ríše však vo vedeckom svete existuje aj opozícia, ktorá považuje existenciu suchých období za neoverenú.²⁰ Klimatické zmeny v Afrike však na dejiny Egypta isto mali vplyv, ale s veľkou pravdepodobnosťou neboli jedinou príčinou kolapsu Starej ríše v Egypte.

Príčiny zániku Starej ríše mohli byť spoločenské. Spolu s presadzujúcou sa oligarchiou boli azda hlavnými faktormi, ktoré viedli ku kolapsu, drahé stavebné projekty a veľký štátny aparát. Klimatické zmeny už dali len bodku za pretrhnutými väzbami komplexnej spoločnosti.

Kolaps medzi riekami Eufrat a Tigris

Územie Mezopotámie (z gréc. Medziriečie) patrí k miestam vzniku najstarších ľudských civilizácií. Na úrodnom území sa vystriedalo viacero starovekých kultúr. Oblasť zažila mnoho vzostupov, ale aj pádov rôznych spoločností a etníc.

Kultúry mladšej doby kamennej (napríklad chassunská, samarrská či chaláfska kultúra) boli na tomto území vystriedané kultúrami neskorej doby kamennej – obejdskou, uruckou a džemdetnasrskou. Práve z týchto kultúr vzišlo jedno z najstarších známych ľudských etníc – Sumeri. Pravdepodobne sídlili na území južnej Mezopotámie od druhej polovice 4. tisícročia pred Kr. do začiatku 2. tisícročia pred Kr. Formou ich organizácie boli mestské poľnohospodárske štáty (napríklad Eridu, Kiš, Lagaš, Umma, Ur a Uruk). Ich ústredným miestom a zároveň centrom moci boli chrámy a paláce. Používali aj známe klinové písmo. Vďaka vybudovaniu siete vodných kanálov premenili Mezopotámiu na úrodnú poľnohospodársku krajinu.

Na území Mezopotámie fungovalo viacero štátov, ktoré prešli fázami vzniku, rozmachu a nakoniec zániku – Umma, Lagaš, Akkadská ríša, Starobabylonská ríša, Stredobabylonská ríša, Stredoasýrska ríša, Novoasýrska ríša a Novobabylonská ríša.

V oblasti Mezopotámie sa kolaps často spájal s nomadizáciou spoločnosti. V krízových rokoch boli niektoré oblasti menej osídlené – vtedy sú archeologicky aj literárne doložené prvky kočovného života. Po kolapse vývoj na území starovekej Mezopotámie zvyčajne pokračoval v štyroch fázach:²¹

1. znovuosídlenie;
2. formovanie štátu;
3. nárast prebytkov poľnohospodárstva;
4. politická a teritoriálna expanzia.

Slávna knižnica

V nasledujúcom texte sa budem venovať kolapsu jedného z mezopotámskych štátnych útvarov – Novoasýrskej ríše. V roku 1845 sa pod vedením Angličana Austena H. Lyarda začali archeologické výskumy na pahorku Kújundžik v severnej Mezopotámii, ktoré mali odкрыť slávne mesto Ninive. Pri vykopávkach objavili archeológovia na mieste, kde sa predpokladal kráľovský palác, obrovské množstvo hlinených tabuliek s klinovým písmom. Staroveká knižnica obsahovala okolo 25-tisíc klinopisných textov vrátane mýtov a eposov (napríklad viacero verzií populárneho Eposu o Gilgamešovi). Výskumy ukázali, že táto imponantná zbierka kníh patrila asýrskemu kráľovi Aššurbanipalovi (biblický Sardanapal, 668–626 pred Kr.).* Zhodou okolností ide o posledného panovníka Novoasýrskej ríše.**

Podľa Jany Pečírkovej sa Novoasýrska ríša odlišuje od ostatných starovekých štátov v štyroch základných bodoch:²²

1. Cieľavedomá expanzívna politika, ktorá zjednotila ekonomicky, kultúrne a etnicky rôznorodé oblasti pod jedinou vládu v jednotnom administratívnom systéme provincií.
2. Organizácia armády vo vybavení a vo výcviku prevyšovala všetky okolité štáty.
3. Dobre fungujúci centralizovaný byrokratický aparát.
4. Imperiálna ideológia, ktorá pretláčala istú nadradenosť obyvateľov Novoasýrskej ríše.

Rozkvet Novoasýrskej ríše nastal na začiatku 1. tisícročia pred Kr. (1000–609 pred Kr.). Asýrčania sa po dlhých, hlavne koristníckych bojoch s okolitými národmi zdokonalili vo vojenskej stratégii a taktike natoľko, že na začiatku 9. storočia pred Kr. svojou rýchlosťou výrazne zasiahli do dejín celej Mezopotámie. Ríša vyrástla na zvyškoch predchádzajúcej Stredoasýrskej ríše. Najväčšiu zásluhu na pozdvihnutí asýrskeho vojenstva mal panovník Tiglatpilešar III. (745–727 pred Kr.). Asýria bola v tomto období akousi „hypervel-mocou“, podobne ako USA na konci 20. a na začiatku 21. storočia.

Hneď od začiatku prijal nový štát tézu o neustálom rozširovaní vlastného územia.²³ Základom tejto ideológie bola pravidelná armá-

* Pre Mezopotámiu používam chronológiu podľa Nováková/Pecha/Rahman 1998.

** Predpokladá sa, že ešte krátke obdobie vládli jeho synovia.

da, priamo platená panovníkom. Okrem žoldnierov boli vo vojsku povinní odvedenci z celého obyvateľstva. Asýrska spoločnosť sa tak môže oprávnenne označiť prívlastkom militárna.

Väčšinu asýrskeho vojska tvorila ťažká a ľahká pechota. Asi najznámejšou časťou novoasýrskej armády bola jazda a bojové vozy. Išlo o dvojkolesové vozy s pripevnenými nožmi na kolesách. Posádku tvoril pohonič a jeden, niekedy dvaja ďalší muži, ktorí vrhali na nepriateľa oštep, alebo strieľali z luku.

Rovnako dôležitou pre asýrsky imperializmus ako zbrane a vojna bola obratná diplomacia. Zachovalo sa množstvo písomných dokladov o tom, že asýrski panovníci uzatvárali výhodné zmluvy s okolitými štátmi.

Na obsadených územiach nechávali Asýrčania stále posádky, ktoré zaručovali dostatočný prílev surovín a pracovných síl pre centrum ríše. Medzi asýrske taktiky ovládnutia rozsiahlych území a množstva etnických skupín patrilo aj presídľovanie zajatcov – veľké skupiny ľudí boli premiestňované po rozsiahlom území ríše.

Vojenskou ideológiou bolo ovplyvnené aj civilné obyvateľstvo. Ideál udatného a odvážneho bojovníka zosobňoval hlavne kráľ, ktorého zobrazovali ako hrdinu vojnových ťažení. Asýrsky panovník bol neobmedzeným vládcom krajiny. Bol najvyšším predstaviteľom armády, súdництва a kultu, pričom jeho moc pochádzala priamo od samotných bohov a bola absolútna. Ríša podliehala silnej centralizácii.

S trochou prehánania by sme mohli povedať, že asýrsky kráľ bol jedným z najväčšmi zaneprázdnených panovníkov staroveku. Centralizácia ríše bola taká silná, že kráľ rozhodoval *de facto* o všetkom. Zachovala sa rozsiahla korešpondencia, ktorá potvrdzuje, že vládca bol hlavným administrátorom ríše. Mal aj dôležitú úlohu v náboženstve. Okrem toho stál asýrsky kráľ na čele armády, čo znamenalo neustálu účasť na vojenských ťaženiach.

Dalo by sa uvažovať, že základom asýrskej ekonomiky bola vlastne vojenská expanzia na úkor ostatných okolitých vyspelých štátov (aramejské štáty, Egypt). V 9.–8. storočí pred Kr. sa však ukázalo, že táto koristnícka metóda je ďalej neúnosná. Asýrčania čiastočne zmenili systém a podrobené krajiny začali platiť (ne)pravidelné poplatky. Od ďalekých krajín si Asýrčania vyberali dávky vo väčších množstvách a skôr jednorazovo, zatiaľ čo regióny blízko centra ríše platili dane pravidelne.